

**ДЕРЖАВНА НАДЗВИЧАЙНА ПРОТИЕПІЗООТИЧНА КОМІСІЯ
ПРИ КИЇВСЬКІЙ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ**

08133, м. Вишневе, вул. Балукова, 22, тел. 406-38-13, 406-09-37

ДОДАТОК

до п. 4 Рішення Комісії від 16.01.2021 року

**ПРОГРАМА ОСНОВНИХ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ
ТА БОРОТЬБИ ІЗ СКАЗОМ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД
2021-2023 РОКІВ**

Епізоотична ситуація зі сказу в Київській області протягом останніх років залишається нестійкою. Природні вогнища та антропоургічні осередки цього особливо небезпечного зооантропонозного захворювання існують практично на всій її території. Щорічно реєструється значна кількість захворювань на сказ серед диких та домашніх тварин, що є реальною загрозою для виникнення випадків сказу серед людей. Кількість безпритульних тварин та диких лисиць, які є резервуаром збудника у навколишньому середовищі, не зменшується. Викликає занепокоєння постійне зростання відсотку захворювань на сказ серед домашніх собак та котів і тим самим наближення вірусу до людини.

З метою комплексного здійснення та посилення заходів боротьби і профілактики сказу серед тварин, запобігання виникненню захворювань на сказ серед людей на території області затверджуємо «Програму основних заходів профілактики та боротьби зі сказом в Київській області на період 2021-2023 років»

I. Загальна частина

Сказ – особливо небезпечна інфекційна хвороба всіх теплокровних тварин (хворіють всі види домашніх, сільськогосподарських та диких тварин) і людини. Характеризується тяжким ураженням центральної нервової системи і закінчується летально.

Збудник хвороби – нейротропний вірус з родини рабдовірусів, роду лісавірусів. Він містить одониткову РНК і оточений оболонкою, має кулевидну форму. Важливою біологічною властивістю вірусу сказу є його мінливість. Штами, що виділяються в природних умовах в різних країнах світу, від різних тварин, неоднорідні.

На основі серологічних досліджень ізолятів сказу з використанням моноклональних антитіл Комітет експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) по сказу (1986 р.) запропонував групу вірусів сказу розподілити на 4 серотипи.

До першого серотипу належать класичні штами вірусу сказу, тоді як серотипи 2, 3, 4 називають вірусами, пов'язаними зі сказом.

При дослідженні ізолятів вірусу сказу генетичними методами встановлено 6 генотипів. При цьому для 1 - 4 серотипів результати співпадають з даними серологічних досліджень. Поряд з цим, додатково виділені 5 і 6 генотипи, до яких віднесені віруси, виділені від європейських кажанів і від людей, які мали контакт з кажанами у Фінляндії і в Україні.

У зв'язку з тим, що за даними Комітету експертів ВООЗ, імунізація антирабічними вакцинами не захищає від зараження вірусами, пов'язаними зі сказом (2-6 генотипи), велике значення має типізація штамів, які виділяються при лабораторних дослідженнях патматеріалу, а також тих, що використовуються для виробництва антирабічних вакцин.

Джерелом збудника сказу є хворі тварини, які виділяють вірус головним чином зі слиною. За джерелом та резервуаром збудника розрізняють епізоотії сказу міського типу, основними розповсюджувачами якого є собаки, і епізоотії сказу природного типу, що поширюється дикими м'ясоїдними – лисицями, енотовидними собаками, вовками, пацюками та іншими.

Сказ природного типу розповсюджений на значних територіях і в різних зонах області. Епізоотична ситуація за останні 10 років залишається напруженою. Кількість випадків захворювань серед тварин складає в середньому 56 випадків. Так, у 2016 році зареєстровано 42 випадки захворювання, у 2017 році – 55, у 2018 році – 50, у 2019 році – 19 та у 2020 році – 114 випадків.

Головне джерело збудника інфекції в області є дикі лисиці та домашні собаки і коти. Особливостями сказу є виражена сезонність захворювання. Серед лисиць спостерігається 2 підйоми захворювання: 1-ий – у лютому - квітні, в час парування лисиць, 2-ий – у вересні - грудні, коли збільшується щільність популяції лисиць за рахунок молодих тварин. Серед сільськогосподарських тварин підйом захворювання відмічається у другій половині року і досягає свого максимуму в осінній період (жовтень-листопад), що обумовлено більш тісним контактом сільськогосподарських тварин з джерелом інфекції в пасовищний період. Важливими епізоотологічними ознаками сказу природного типу є переміщення центру епізоотії в сільську місцевість, зміна видового складу хворих тварин (зниження захворюваності собак і збільшення захворюваності диких, сільськогосподарських тварин, котів), створення зон стійкого неблагополуччя, 2-3-х - річна циклічність підйомів епізоотії. Ці епізоотологічні ознаки сказу мають місце на території області.

Проте, останнім часом у зв'язку із збільшенням кількості хворих на сказ тварин у містах, населених пунктах виникає небезпека утворення антропургічних осередків сказу (сказу міського типу).

Поширення і підтримка природних осередків сказу є результатом взаємодії багаточисельних факторів – як екологічних, так і соціально-економічних. Головним із них є щільність популяції лисиць, яка перед періодом розмноження не повинна перевищувати 0,5-1,0 гол. на 1000 га угідь, а відстріл їх повинен бути не менше 70% від загальної чисельності лисиць.

Важливим екологічним фактором, що впливає на епізоотичний процес є чисельність мишовидних гризунів. Встановлено, що збільшення чисельності мишовидних гризунів в осінній період супроводжується підйомом захворювання на сказ у наступному році. Розмноженню мишовидних гризунів у свою чергу сприяє тепла і помірно-волога погода в осінній період.

Зараження сказом відбувається, в основному, через укуси чи внаслідок потрапляння слини хворої тварини на свіжі поранення, подряпини шкіри або слизових оболонок. Спостерігались випадки зараження через непошкоджені слизові оболонки. Не виключений оральний шлях зараження сказом, що необхідно обов'язково враховувати при утилізації трупів.

Тривалість інкубаційного періоду залежить від виду, віку та резистентності тварини, місця і характеру укусу, кількості та вірулентності вірусу, що потрапив у рану. Найбільш короткий інкубаційний період складає 7-8 днів, у середньому він триває від 3-х тижнів до 3-х місяців (іноді до 6-ти місяців і навіть одного року).

Вірус з місця укусу поширюється периневрально доцентровими нервами до головного та спинного мозку, де відбувається його репродукція і накопичення. Відцентровими нервами вірус потрапляє до органів, які можуть його виділяти, зокрема слинні, слезові, підшлункова та молочна залози.

Клінічні ознаки захворювання у всіх тварин в основному подібні. Розрізняють буйну і тиху (паралітичну), атипову, зворотну та абортівну форми прояву хвороби.

При типовому прояві сказу виділяють три стадії: провісників хвороби, збудження і паралічів. Проте класичний перебіг сказу спостерігається тепер порівняно рідко. Переважає паралітичний сказ і атиповий прояв хвороби, що характерно для вірусу, адаптованого переважно до лисиць.

Головною ознакою захворювання диких тварин є зміна поведінки – втрата відчуття страху. Звірі втрачають обережність і вдень з'являються в населених пунктах, місцях випасу і утримання худоби, нападають на людей та тварин. Гідрофобії у диких тварин, хворих на сказ, не встановлено.

Проблема боротьби та профілактики сказу є не тільки медичною та ветеринарною, а й загальнодержавною. Напружена епізоотична ситуація в області загрожує виникненню захворювань серед людей. Цьому сприяє і значна кількість безпритульних тварин та незадовільний стан боротьби з ними в населених пунктах, недотримання правил утримання домашніх тварин їх власниками, а також значна кількість осіб, які звертаються за медичною допомогою в лікувально-профілактичні заклади з приводу покусів їх тваринами.

Основою ефективного проведення заходів профілактики та боротьби зі сказом є:

- комплексне здійснення заходів по боротьбі зі сказом установами та закладами державної ветеринарної медицини, охорони здоров'я, національної поліції, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, установами житлово-комунального, лісового, мисливського господарств під керівництвом Державної Надзвичайної протиепізоотичної комісії при Київській обласній державній адміністрації;
- систематичний аналіз епізоотичної та епідемічної ситуації;
- своєчасна діагностика захворювань;
- регулювання чисельності безпритульних тварин;
- забезпечення стовідсоткового охоплення профілактичними щепленнями проти сказу собак, а у зонах стійкого неблагополуччя і котів;
- контроль за дотриманням правил утримання домашніх тварин;
- кваліфікована, своєчасна і у повному обсязі антирабічна допомога потерпілим від укусів тваринами;
- проведення планових сезонних заходів по зниженню чисельності диких м'ясоїдних (лисиць), комплексна суцільна дератизація одночасно на великій території, з метою попередження зимово-весняних та осінніх підйомів епізоотії;
- широка ветеринарно-санітарна освітня та роз'яснювальна робота серед населення з питань профілактики сказу із широким застосуванням засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення).

У зонах стійкого неблагополуччя:

а) охорона великої рогатої худоби від нападу хижаків, боротьба з безпритульними тваринами (собаками та котами);

б) постійне проведення заходів по зниженню чисельності диких м'ясоїдних, незалежно від строків полювання;

в) пероральна вакцинація лисиць та єнотовидних собак, епізоотичний нагляд за зоною вакцинації;

г) проведення усього комплексу заходів, передбачених «Інструкцією про заходи щодо боротьби зі сказом» від 19.01.1994.

II. Спеціальна частина

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальні виконавці
I	II	III	IV
Організаційні заходи			
1.	Заслуговувати питання профілактики та боротьби зі сказом на засіданнях ДНПК, за участю усіх зацікавлених органів виконавчої влади з прийняттям відповідних рішень	У випадку виявлення осередків	Райдержадміністрації, виконавчі комітети міських рад (міст обласного значення), сільських, селищних, міських рад, об'єднані територіальні громади
2.	Проводити обласні семінари-наради з питань освоєння методик проведення лабораторних досліджень на сказ та забезпечити своєчасне направлення для підвищення кваліфікації лікарів	1 раз на 2 роки	Центральна випробувальна державна лабораторія Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві
3.	Забезпечити вірусологічний відділ Центральної випробувальної державної лабораторії Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві необхідними наборами діагностики сказу (МФА)	Постійно	Головне управління Держпродспоживслужби в Київській області, Центральна випробувальна державна лабораторія Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві
4.	Видачу та прийом ліцензій на відстріл дичини проводити з обов'язковою відміткою (підпис посадової особи та печатка державної установи ветмедичини) про проведення ветеринарно-санітарної експертизи тушок та епізоотичного обстеження мисливських угідь	Піврічно	Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, державні ветеринарні інспектори
5.	Уразі проведення пероральної імунізації диких м'ясоїдних тварин проти сказу на території області, забезпечити організацію заходів для добування лисиць у обсягах передбачених Методичними рекомендаціями по плануванню, організації та проведенню пероральної імунізації диких м'ясоїдних проти сказу	Піврічно	Департамент екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації, Державна екологічна інспекція Столичного округу, Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, Головне управління Держпродспоживслужби в Київській області, користувачі мисливських угідь
6.	Забезпечити взаємну інформацію між державними установами ветеринарної медицини та ДУ «Київський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України», щодо випадків захворювання тварин на сказ та людей, які звернулися в лікувально-профілактичні заклади за медичною допомогою з приводу укусів тваринами, підозрілими на сказ	Постійно	Головне управління Держпродспоживслужби в Київській області, ДУ «Київський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» та його міжрайонні відділи лабораторних досліджень, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні

			ветеринарної медицини
7.	Створити робочі групи для організації діагностичного відстрілу диких м'ясоїдних тварин	Щорічно	Користувачі мисливських угідь, керівники мисливських господарств, Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, державні ветеринарні інспектори
Профілактичні заходи			
8.	Забезпечити у повному обсязі проведення щеплень собак та котів проти сказу у всіх населених пунктах області незалежно від форм власності, а в зонах стійкого неблагополуччя також і великої рогатої худоби та інших сприйнятливих тварин	Постійно	Державні ветеринарні інспектори, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, керівники і спеціалісти ветмедицини господарств, власники тварин
9.	Забезпечити клінічний огляд та карантинування тварин, які нанесли покуси людям чи тваринам. Своєчасно повідомляти лікувально-профілактичні заклади та міжрайонні відділи лабораторних досліджень ДУ «Київський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» про результати нагляду	Постійно	Районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, державні ветеринарні інспектори, ДУ «Київський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України»
10.	Систематично обстежувати місця помешкання диких тварин, у випадку виявлення їх трупів з ознаками загибелі від інфекційних хвороб або виявлення живих тварин з підозрілою поведінкою негайно повідомляти працівників державної служби ветеринарної медицини і надсилати матеріал в Центральну випробувальну державну лабораторію Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві для дослідження на сказ	Постійно	Користувачі мисливських угідь, керівники мисливських господарств
11.	Проводити облік чисельності лисиць та планові заходи щодо підтримання оптимальних розмірів їх популяції (у лисиць перед періодом розмноження щільність популяції не повинна перевищувати 0,5-1,0 гол. на 1000 га угідь). Проводити боротьбу з безпритульними собаками та котами на мисливських угіддях, включаючи зелені зони навколо міст та у сільській місцевості	Постійно	Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, користувачі мисливських угідь, Департамент екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації, Державна екологічна інспекція Столичного округу
12.	Направляти для проведення лабораторного контролю ефективності кампаній з імунізації диких м'ясоїдних тварин (виявлення біомаркеру в зубах, дослідження сироваток крові від лисиць) згідно діючих Методичних рекомендацій по плануванню, організації та проведенню пероральної імунізації диких м'ясоїдних проти сказу	Щорічно	Державні ветеринарні інспектори, Центральна випробувальна державна лабораторія Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві

13.	Упорядкувати пункти збору трупів сільськогосподарських тварин, посилити нагляд за побічними продуктами тваринного походження, що не призначені для споживання людиною, привести в належний санітарний стан всі тваринницькі ферми, не допускати утримання на них безпритульних собак і котів. Охороняти сільськогосподарських тварин від нападу хижаків	Постійно	Керівники сільськогосподарських господарств, підприємств по переробці продуктів та сировини тваринного походження, державні ветеринарні інспектори
Заходи щодо ліквідації захворювання тварин на сказ			
14.	<p>Собаки, коти та інші тварини, що покусали людей чи тварин, повинні бути негайно доставлені їх власниками (установою чи організацією та ін.) або особами, які займаються відловом бродячих собак та котів, в найближчу установу державної ветеринарної медицини для огляду та карантинування на протязі 10 днів.</p> <p>В окремих випадках, при наявності загородженого двору або приміщення, з дозволу установи державної ветеринарної медицини тварина, що покусала людей або інших тварин, може бути залишена під розписку у власника при умові, що він зобов'язується утримувати її на прив'язі або в ізольованому приміщенні на протязі 10 днів і дозволити спеціалісту ветеринарної медицини здійснювати нагляд за цією твариною.</p>	Постійно	Власники тварин, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, державні ветеринарні інспектори, керівники і спеціалісти ветмедицини господарств
15.	Своєчасно проводити лабораторні дослідження патматеріалу на сказ згідно з Інструкцією «Про заходи щодо боротьби зі сказом тварин» та ДСТУ 7053:2009	Постійно	Центральна випробувальна державна лабораторія Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві
16.	Своєчасно подавати подання до державної надзвичайної протиепізоотичної комісії щодо оголошення населеного пункту або частини його з прилеглими до нього угіддями, пасовищами, лісовим чи польовим масивом, урочищами тощо, де виявлено захворювання на сказ, неблагополучними, вводити карантинні обмеження та затверджувати план комплексних заходів щодо ліквідації сказу. Вважати неблагополучним пунктом по сказу не тільки місце виявлення джерела збудника інфекції (хворих на сказ тварин), але і навколишню територію, на яку можлива міграція диких тварин (в сільській місцевості територія радіусом у 10 км навколо пункту, ураженого сказом, а в містах і селищах відповідний житловий квартал). Водночас, державному ветеринарному інспектору району терміново повідомляти про це Головне управління Держпродспоживслужби в Київській області та	Постійно	Державні ветеринарні інспектори, ДНПК при районних держадміністраціях та міських радах, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, Державна екологічна інспекція Столичного округу, Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, користувачі мисливських угідь, департамент екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації,

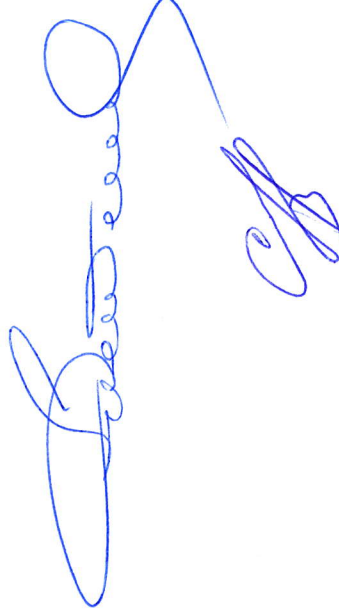
	міжрайонні відділи лабораторних досліджень ДУ «Київський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України»		
17.	У неблагополучному пункті забезпечити проведення щеплення тварин проти сказу, виявляти хворих тварин та підозрілих у захворюванні на сказ і умирати їх. Трупи тварин, забитих, загиблих спалювати разом із шкірою. Зняття шкіри з трупів заборонено	Постійно	Державні ветеринарні інспектори, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, Державна екологічна інспекція Столичного округу, Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, користувачі мисливських угідь, Департамент екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації
18.	Серед диких тварин, незалежно від строків полювання, вживати заходів щодо зниження чисельності лисиць, вовків та енотовидних собак під контролем Департаменту екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації, Державної екологічної інспекції Столичного округу	Постійно	Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства, користувачі мисливських угідь, Державна екологічна інспекція Столичного округу, Департамент екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації
19.	Встановити постійний нагляд за тваринами в епізоотичному вогнищі сказу, підозрілих у зараженні на сказ тварин вакцинувати антирабічною вакциною та утримувати під наглядом впродовж 60-ти днів. Заборонити лікування або вакцинацію хворих і підозрілих у захворюванні на сказ тварин. Сільськогосподарських тварин і хутрових звірів, підозрілих на зараження сказом без клінічних ознак захворювання, дозволяється незалежно від терміну щеплення їх проти сказу, надавати забою з використанням одержаних від них продуктів на загальних підставах	Постійно	Державні ветеринарні інспектори, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, керівники і спеціалісти ветмедицини господарств, власники тварин
20.	Місця, де знаходились хворі тварини та підозрілі у захворюванні, предмети догляду за ними, одяг та інші речі, забруднені слиною та виділеннями від хворих тварин, необхідно дезінфікувати	Постійно	Районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини, керівники і спеціалісти ветмедицини господарств, власники тварин
21.	Проводити широку роз'яснювальну роботу серед населення (бесіди, лекції, виступи в пресі, по радіо і телебаченню, видання і розповсюдження брошур, листівок, плакатів) про небезпечність сказу для людей і тварин та заходи щодо профілактики та боротьби з ним	Постійно	Головне управління Держпродспоживслужби в Київській області, районні (міжрайонна, міська) державні лікарні ветеринарної медицини
22.	При загостренні епізоотичної ситуації зі сказу в містах та інших населених пунктах, а також на прилеглий території здійснювати термінові оздоровчі заходи щодо попередження захворювання тварин на	При загостренні епізоотичн	Райдержадміністрації, виконавчі комітети міських рад (міст обласного значення), сільських, селищних, міських рад, об'єднані

	сказ із залученням до проведення цих заходів бригад по відлову бродячих тварин, а також мисливців	ої ситуації	територіальні громади
23.	Карантинні обмеження щодо сказу знімати через два місяці з дня останнього випадку захворювання за умови виконання всіх заходів, передбачених комплексним планом і чинною Інструкцією щодо профілактики та боротьби зі сказом тварин, а також при отриманні негативних результатів лабораторних досліджень не менше як від 5-ти диких м'ясоїдних відстріляних на неблагополучних територіях	При виконанні карантинних заходів	ДНПК при районних держадміністраціях та міських радах
24.	При кожному випадку захворювання на сказ проводити епізоотичне розслідування (встановлення причин виникнення сказу)	Постійно	Київська обласна державна лікарня ветеринарної медицини, районні (міськрайонне) управління, Ірпінський міський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області

Розроблена:

Перший заступник начальника

Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області,
головний державний ветеринарний інспектор

М. В. Тібеж

Заступник начальника відділу організації протиепізоотичної роботи управління безпеності харчових продуктів та ветеринарної медицини Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області

Л. В. Стасенко